

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Saarinen, Taina

Title: Toisen kotimaisen valinnaistamiskeskustelun pitkä historia ja lyhyt toteutus

Year: 2018

Version: Published version

Copyright: © Kieliverkosto ja kirjoittaja, 2018

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Saarinen, T. (2018). Toisen kotimaisen valinnaistamiskeskustelun pitkä historia ja lyhyt toteutus. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 9(5). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2018/toisen-kotimaisen-valinnaistamiskeskustelun-pitka-historia-ja-lyhyt-toteutus>

Toisen kotimaisen valinnaistamiskeskustelun pitkä historia ja lyhyt toteutus

Tässä kolumnissa keskustellaan ruotsista kouluaineena käyttäen esimerkkinä Juha Sipilän hallituksen kärkihanketta kieltenopiskelun lisäämisestä ja monipuolistamisesta. Kärkihankkeen yksi osa oli toisen kotimaisen kielen valinnaistamiskokeilu. Kirjoitus perustuu kirjoittajan puheenvuoroon SuomiAreenassa 2018, ja siinä on hyödynnetty myös paneelissa (ks. linkki alla) käytyä keskustelua. Aihetta taustoitetaan kuitenkin ensin suomalaisella kielipolitiikalla, sillä kaikki kokeiluun liittyvät, keskustelussa toistuvat argumentit ovat historiallisesti kierrätettyjä eli toistuvia puhetapoja Suomen kaksikielisyydestä.

Julkaistu: 12. syyskuuta 2018 | Kirjoittanut: Taina Saarinen

Suomalaisen kielilainsäädännön monitasoisuus

Suomen kielipolitiikka on omalaatuista kolmella tavalla. Ensinnäkin, Suomella on erillinen kielilainsäädäntö (jopa perustuslain tasolla), mikä ei ole itsestäänselvyys monikielisissäkään valtioissa. Toiseksi, Suomi on kaksikielinen maa, ja tämä kaksikielisyys on ratkaistu kahden kansalliskielen yhtäläisellä asemalla eikä esimerkiksi vähemmistökieliperiaatteella. Kolmanneksi, Suomen kielipolitiikka pääasiassa kattaa paria poikkeusta lukuun ottamatta koko maan eikä siis ole lähtökohtaisesti alueellista, kuten esimerkiksi Kanadassa tai Sveitsissä.

Suomen perustuslaillinen kaksikielisyys heijastuu läpi koko yhteiskunnan. Kaikkiaan noin 300 laissa ja asetuksessa säädetään tavalla tai toisella kansalaisten oikeudesta saada palveluja ja koulutusta suomeksi tai ruotsiksi tai jollain muulla perustuslaissa mainitulla kielellä. Valtaosa laeista koskee suomen ja ruotsin käyttämistä viranomaisissa, osa taas oikeutta oppia kansalliskieliä. Perustuslaki ei siis määrää kotimaisten kielten eli suomen tai ruotsin pakollisuudesta koulutuksessa, vaan tämä määrittyy koulutuslainsäädännöstä.

Peruskouluruotsi on kuitenkin jatkuvasti suomalaisen kielikoulutuspoliittisen keskustelun keskiössä. Tämä johtuu siitä, että se, mitä perusopetuksessa tehdään, heijastuu myöhemmille koulutustasoille, työelämään ja kansalaisena toimimiseen. Perustuslaki säättää oikeudesta käyttää ”omaa kieltään” (suomea tai ruotsia) viranomaisen kanssa, ja tästä syystä perustuslaki nousee aina esiin, kun puhutaan ruotsin kielestä koulutuksessa. Suomessa perustuslain pykälä viranomaisten kanssa asioimisesta suomeksi tai ruotsiksi on nimittäin

ratkaistu siten, että kaikkien erilaisissa julkisissa tehtävissä toimivien on osattava määrätty määrä toista kotimaista. Tämä puolestaan on käytännössä toteutettu niin, että kaikkiin tutkintoihin on kytketty toisen kotimaisen opinnot, jotta ei rajattaisi tutkinnon suorittaneen mahdollisuuksia hakeutua julkisiin töihin. Kysymyksen olisi varmaan voinut ratkaista toisellakin tavalla. Tämä on kuitenkin se kytkös kielikoulutuksen ja perustuslain välissä, johon poliittisesti usein törmätään. Suomen virallista kaksikielisyyttä ei olekaan juuri vakavasti haastettu, vaan keskustelu on yleensä aina pyörinyt nimenomaan kouluruotsin ympärillä.

Toisen kotimaisen valinnaistamisen pitkä historia

Taustoitin seuraavaksi hieman ruotsin pakollisuuden historiaa, koska se auttaa ymmärtämään Sipilän hallituksen kärkihankkeen toisen kotimaisen kielen valinnaistamiskokeilua.

Toinen kotimainen kieli tuli kaikille pakolliseksi peruskoulu-uudistuksessa 1960-luvulla. Tätä ennen vain keskikoulun käynyt osa ikäluokasta oli opiskellut toista kotimaista. Peruskoulu-uudistusta suunniteltaessa epäiltiin, että kaksi oppijalle vierasta kieltä kieltä ei mahdu yhteen päähän.

Peruskoulu-uudistuksessa haluttiin kuitenkin erilaisista kulttuurisista ja poliittisista syistä tehdä ruotsista pakollinen kaikille: haluttiin korostaa Suomen historiallista yhteyttä Ruotsiin ja vahvistaa pohjoismaista suuntautumista kylmän sodan aikana. Kielikoulutus nähtiin myös tasa-arvon lähteenä: koko ikäluokalle haluttiin tarjota sama kielikoulutus kuin aiemmin vain keskikoulun suorittaneille. Nykyään tiedetään, että etenkin alakoululaisten (A1 ja A2) kielivalintoihin vaikuttaa myös kotitausta.

Käsite ”pakkoruotsi” syntyi vuonna 1990, kun eduskunnan sivistysvaliokunnassa tehtiin kokoomuslaisten aloitteesta esitys silloisen yläasteen kieliohjelman muuttamisesta siten, että ruotsi ei olisi enää pakollinen suomenkielisissä kouluissa. Esitystä perusteltiin pitkälti samalla pedagogisella syyllä kuin peruskoulu-uudistuksen yhteydessä, ja se kaatui eduskunnassa.

Toisen kotimaisen pakollisuus poistui ylioppilastutkinnosta vuonna 2004 kokeen uudistuksen yhteydessä. Ruotsalaista kansanpuoluetta lukuun ottamatta kaikki tuolloiset eduskuntapuolueet kannattivat toisen kotimaisen pakollisuuden poistamista ylioppilastutkinnosta, ja jonkun verran eduskuntakeskustelussa esitettiin myös ruotsin pakollisuuden poistamista. Mielenkiintoista taas on se, että kielilain päivityksen yhteydessä vuonna 2003 julkista keskustelua ei juuri käyty. Tämäkin vahvistaa käsitystä siitä, että kouluruotsin pakollisuus herättää enemmän tunteita kuin Suomen perustuslaillinen kaksikielisyys sinänsä.

Vieraiden kielten valinnat vähenivät suomalaisissa kouluissa voimakkaasti 1990-luvulla monista koulutuspoliittisista päätöksistä johtuen, ja myös tämä kytkeytyi 1990-luvun keskusteluun ruotsin pakollisuudesta, ruotsin kun

arveltiin vievän tilaa muilta kieliltä. 1990-luvulta alkaen kielivalintoja onkin pyritty monipuolistamaan erilaisilla kohdennetuilla kehittämishankkeilla. Nyrkkisääntönä voi sanoa, että kokeiluhankkeiden aikana kielivalinnat ovat lisääntyneet ja kokeilujen päätyttyä taas taantuneet. Kokeilujen vaikutukset eivät siis ole jääneet pysyviksi. Tilannetta monimutkaistaa sekin, että 1980-luvulta alkaen hajautettu koulutuspolitiikka on antanut päätösvaltaa entistä enemmän kunnille. Kunnat voivat siis päättää esimerkiksi valinnaisten kielten valikoimasta ja ryhmäkoista. Alueellinen epätasa-arvo näyttää kielivalinnoissa ja -tarjonnassa kasvaneen entisestään.

Valinnaistamiskokeilu

Kun toisen kotimaisen kielen valinnaistamiskokeilu otettiin Sipilän hallituksen ohjelmaan vuonna 2015 osana koulutuksen tavoitteistoa, se oli siis osa pidempää historiaa suomalaisessa kielikoulutuspolitiikassa. Vaikka pääasiassa perussuomalaiset ottivat ehdotuksesta julkisuudessa kunnian, niin esimerkiksi kokoomuksen nuoret olivat ehdottaneet samaa jo aiemmin. Valinnaistamisen ajatukselle oli perinnettä jo peruskoulu-uudistuksen ajoilta, ja sivistysvaliokunnan esitys vuonna 1990, ylioppilastutkintouudistus vuonna 2004 ja puolueiden aloitteet pitivät asiaa yllä. Kieltenopetuksen kehittämishankkeet 1990-luvulta alkaen ovat myös osa tätä jatkumoa. Valinnaistamiskokeilua perusteltiin lähinnä kielivalintojen monipuolistamisella.

Toisen kotimaisen kielen valinnaistamiseksi suunniteltiin määräaikainen, korkeintaan 2200 oppilasta perusopetuksen ajan koskeva kokeilu, jota varten perusopetuslakia olisi pitänyt väliaikaisesti muuttaa. Lakiesitykseen tuli lähes 60 lausuntoa, jotka jakautuivat käytännössä kolmeen ryhmään: puoltajat, vastustajat ja neutraalit.

Suuri osa kokeiluun liittyvästä huolesta liittyi epäilyyn koulutuksellisen jatkumon katkeamisesta tai siitä, että tuon jatkumon ylläpitämiseen tarvitaan resursseja, joita kunnilla ei välttämättä ole. Ruotsinopetuksen jatkumon katkeamisen puolestaan epäiltiin johtavan koulutukselliseen ja työmarkkinaepätasa-arvoon, kun ruotsia pitäisi kuitenkin jatko-opinnoissa opiskella. Huolta kannettiin myös siitä, onko vanhemmilla (ja oppilailla) tarpeeksi tietoa aiheesta. Etenkin kunnat kantoivat huolta siitä, että oppilaille osallistuminen kokeiluun oli vapaaehtoista, mutta kunnille ei välttämättä olisi mahdollista tarjota sekä kokeiluun että toisen kotimaisen opiskeluun osallistumista. Tämänkin ennakoitiin aiheuttavan lisäkustannuksia. Kokeilun suppeus epäilytti myös niitä, jotka muuten kannattivat sitä. He arvelivat, että suppeasta kokeilusta ei saada riittävästi tietoa johtopäätöksiä varten.

Kokeilun kannattajat pitivät hyvänä kielivalintojen monipuolistumista; etenkin kiinnostuksen venäjän kieleen Itä-Suomessa arveltiin kasvavan. Kuitenkin kannattajilla oli sama jatkumohuoli kuin kokeilun vastustajillakin: riippuen suhtautumisesta kokeiluun, lausunnon antaja tällä perusteella joko vastusti sitä tai kannatti sen ulottamista myös ammatillisiin ja korkeakouluopintoihin.

Vain perusopetusta koskeva kielikokeilu ei sellaisenaan tuntunut miellyttävän juuri ketään.

Valinnaistamisen kokeilulupaa haki lopulta kuusi kuntaa, joista yksi peruutti hakemuksen. Lupaa hakivat Jämsä, Kaustinen (peruutti hakemuksen), Pieksämäki, Rovaniemi, Savonlinna ja Ylöjärvi. Savonlinna haki lupaa neljälle koululle, muut kunnat yhdelle. Jämsässä, Pieksämäellä ja Ylöjärvellä oppilaat eivät lopulta hakeneet kokeiluun, Savonlinnassa 16 oppilasta ilmoittautui venäjän- ja Rovaniemellä 30 espanjanopiskeluun. Näin pienillä oppilasmäärillä kokeilu ei ollut mielekäs, ja se loppui ei ”paukahtaen vaan kitisten”, kuten maailma T.S. Eliotin runossa.

Epilogi

Toisen kotimaisen kielen valinnaistamiskokeiluun sekoittuu – ainakin – historiallisia, koulutuspoliittisia, kielikoulutuspoliittisia, pedagogisia, aluepoliittisia, kulttuuripoliittisia, kuntapoliittisia ja talouspoliittisia tekijöitä. Kokeilu näyttää nyt toistaiseksi ajautuneen karille. Seuraavassa asiaa koskevassa keskustelussa – historian valossa sellainen varmasti tulee – olisi hienoa nähdä enemmän tutkimuspohjaisia argumentteja.

Tutkijoiden, virkamiesten ja poliitikkojen yhteistyötä peräänkuulutetaan säännöllisesti, mutta katveeseen tuntuu jäävän eri alojen tutkijoiden yhteistyön tarve. Jo nyt tiedetään, että valinnaisuus ei välttämättä sellaisenaan paranna kielenoppimismotivaatiota. Kielenopetuksen, kielenoppimisen ja kielipolitiikan tutkijoiden paremmalla yhteistyöllä kielikoulutuksen kehittämiseen saataisiin uudenlaista potkua.

Kirjoittaja on äidinkielenään Salon murretta puhuva kielikoulutuspolitiikan yliopistotutkija, jota kiinnostaa monimutkaisten asioiden monimutkaistaminen edelleen.

Tausta-aineistoa

Halonen, M., Ihalainen, P. & Saarinen, T. (toim.). (2014). Language Policies in Finland and Sweden. Interdisciplinary and multi-sited comparisons. Bristol: Multilingual Matters.

Kangasvieri, T., Miettinen, E., Kukkohovi, P., & Härmälä, M. (2011). Kielten tarjonta ja kielivalintojen perusteet perusopetuksessa. Helsinki: Opetushallitus. Muistiot 2011,

3. http://www.oph.fi/download/138072_Kielten_tarjonta_ja_kielivalintojen_perusteet_perusopetuksessa.pdf

Kangasvieri, T. (2017). L2 motivation in focus: the case of Finnish comprehensive school students, *The Language Learning Journal*, DOI: [10.1080/09571736.2016.1258719](https://doi.org/10.1080/09571736.2016.1258719)

Pyykkö, R. (2017). Monikielisyys vahvuudeksi. Selvitys Suomen kielivarannon tilasta ja tasosta. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:51*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Pöyhönen, S. & Luukka, M-R. (toim.). (2007). Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Pöyhönen, S. & Saarinen, T. (2015). Constructions of bilingualism in Finnish Government programmes and a newspaper discussion site debate. *Current Issues in Language Planning*, 16 (4), 392–408.
doi:10.1080/14664208.2014.979650

Saarinen, T. & Ihalainen, P. (2018). Multi-sited and Historically Layered Language Policy Construction: Parliamentary debate on the Finnish constitutional bilingualism in 1919. *Language Policy* <https://rdcu.be/T5cM>

Kouluruotsin kahdet kasvot. Keskustelu SuomiAreenassa 19.7.2018. <https://www.katsomo.fi/sarja/suomiareena-33001006004/kouluruotsin-kahdet-kasvot-942808>

Osaaminen ja koulutus. Sipilän hallitusohjelman 2025-tavoite. <https://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelman-toteutus/osaaminen>